

SUOMEN ARKEOLOGINEN SEURA
ARKEOLOGISKA SÄLLSKAPET I FINLAND
ARCHAEOLOGICAL SOCIETY OF FINLAND

Tervetuloa Arkeologipäiville 2021!

Arkeologipäivät järjestetään tänä vuonna ti-ke 23.–24. marraskuuta Tampereella Museokeskus Vapriikin Auditoriossa. Tilaisuus on maksuton, mutta vaatii ennakoilmoittautumisen, jotta osaamme arvioida osallistujien ja omakustanteisen lounaan syöjien määrän. Ilmoittautuminen tapahtuu täällä: <https://forms.office.com/r/Z3vdw9zbNF> ja sulkeutuu maanantaina 22.11. klo 23.45. Lisäksi pyydämme ilmoittamaan 15.11. mennessä Maria Lahtinen-Kaislaniemelle ([maria.lahtinen\[at\]helsinki.fi](mailto:maria.lahtinen[at]helsinki.fi)), mikäli haluatte osallistua omakustanteiseen illalliseen Tornin Grill it! -ravintolassa (hinta: kasvisvaihtoehto (kurpitsa-vuohenjuustorisotto + omenapannukakku) 31 e/ lihavaihtoehto (poro + omenapannukakku) 46 e).

Arkeologipäivät järjestetään hybridinä. Myös etäosallistuminen vaatii ilmoittautumisen. Kaikille määräaikaan mennessä ilmoittautuneille lähetetään osallistumislinkki tapahtumapäivän aamuna.

Tilaisuutta järjestettäessä seurataan vallitsevia koronaohjeistuksia. Osallistujilta toivotaan vastuullisuutta.

Tilaisuuden ohjelma on alla.

Tiistai 23.11.

10:15 Tilaisuuden avaus (puheenjohtaja Sanna Lipkin)

10:30 Kreetta Lesell: Museokeskus Vapriikin terveiset ja tulevan näyttelyn esittely

10:45 Maria Lahtinen-Kaislaniemi: Koiran ja ihmisen yhteiselo on mahdollista ilman kilpailua - domestikaation uusia teorioita

11:15–12:15 Lounas

12:15 Niko Anttiroiko, Floris Jan Groesz, Janne Ikäheimo, Alekski Kelloniemi, Stian Rostad & Oula Seitsonen: Pesiöjärvi opettaa – tervahautoja tunnistavaa tekoälyä kehittämässä

12:45 Risto Nurmi: Kymmenen millimetrin tarkkuudella – Kannettavan GNSS-maastotallentimen soveltuvuus arkeologisessa dokumentoinnissa

13:15 Ulla Rajala: Verkostot arkeologiassa: verkostoteoriasta ja sosiaalisesta verkostanalyysistä tutkimuksen apuvälineinä

13:45 Kahvi

14:15 Jani Vidgren, Jere Leppänen, Nikolai Paukkonen, Maija Helamaa, Sanni Salomaa & Kari Uotila: (3D)³ - Modernit dokumentointimenetelmät Muuritutkimuksen projekteissa 2021

14:45 Sanna Lipkin, Ville Karjalainen & Mikko Finnilä: Arkeologisten tekstiilien CT ja mikro-CT skannaus

15:15–15:45 Loppukeskustelu

15:45–16:45 Vaalikokous

17:00–18:00 Yleisölle avoin Keynote: FT Marika Hyttinen (Pohjois-Pohjanmaan museo): Muistista, muistamisesta ja arkeologiasta – tarina unohdetusta teollisuuslaitoksesta

19:00 Omakustanteinen illallinen Ravintola Grill it! Tornissa. Ilmoittautuminen 15.11. mennessä maria.lahtinen[at]helsinki.fi.

Keskiviikko 24.11.

9:15 Anna-Kaisa Salmi: Uusia tuloksia poronhoidon arkeologiasta

9:45 Esa Mikkola: Savukoski Sotataival - kansalaistieteen rauniolla?

10:15 Päivi Maaranen: Raaseporin Västänbackan torppa: havaintoja ympäristön ja agraarimaiseman

10:45 Ulla Moilanen: Tutkijan kohtaama vihapuhe ja tapaus Suontaka

11:15–12:15 Lounas

12:15 Jenna Savolainen, Liisa Seppänen & Heli Maijanen: Tasa-arvoa aineistoille – keskustelua arkeologisten löytöjen ja luiden eriarvoisuudesta

12:45 Bianca Preda: The challenges of being an Early Career Archaeologist

13:15 Tasa-arvotyöryhmän esittely

13:45–14:15 Loppukeskustelu

ABSTRAKTIT

Maria Lahtinen-Kaislaniemi: Koiran ja ihmisen yhteiselo on mahdollista ilman kilpailua - domestikaation uusia teoria

Suden kesyyntymisestä koiraksi on esitetty monta mielipidettä, mutta vallalla on ollut pääosin kaksi teoriaa. Toisen mukaan koira jäi ihmisen kumppaniksi metsästystarkoitukseen. Toisen teorian mukaan koira kehittyi ihmisen kumppaniksi sen lähennyttyä ihmisiä jätteiden syönnin kautta ja päätyi itse kesyyntymään. Näiden teorioiden lisäksi esitän, että koiran kesyyntymiseen vaikuttaa oleellisesti kylmien alueiden resurssien laatu ravinnoltaan niukempien vuodenaikojen aikana. Talvella ihmisten proteiinin saanti ei ole populaatiokokoa kasvattava tekijä, vaan pulaa on enemmän hiilihydraateista tai sokereista. Sudet puolestaan voivat hyödyntää proteiinia rajattomasti. Näin ollen koiran kesyyntymiseen liittyy ekologinen suosiollinen asetelma ja yhtä selkeää selitystä koiran kesyyntymiselle ei tarvita. Tämän lisäksi koiran monipuoliset hyödyt pitivät ne kumppaneinamme läpi vuosituhansien.

Niko Anttiroiko, Floris Jan Groesz, Janne Ikäheimo, Alekski Kelloniemi, Stian Rostad & Oula Seitsonen: Pesiöjärvi opettaa – tervahautoja tunnistavaa tekoälyä kehittämässä

Museoviraston ja Oulun yliopiston LIDARK-hankkeen tavoitteena on kehittää neuroverkkoihin perustuvia menetelmiä arkeologisten kohteiden automaattiseen tunnistamiseen Maanmittauslaitoksen uudesta 5p/m2 laserkeilausaineistosta. Onnistuessaan hankkeessa kehitetyillä menetelmillä voidaan lähivuosien aikana tunnistaa ja rajata huomattavia määriä uusia arkeologisia kohteita, sekä saada lisää tietoa ennestään tunnetuista kohteista. Tämä esitelmä tarjoaa ensimmäisen maistiaisen projektin tuloksista Suomussalmen Näljängän alueelta.

Risto Nurmi: Kymmenen millimetrin tarkkuudella – Kannettavan GNSS-maastotallentimen soveltuvuus arkeologisessa dokumentoinnissa

GNSS-pohjaiset kartoitusmittaustekniikat ovat olleet arkeologisen mittausedokumentoinnin peruslaitteistoa jo vuosia. Laitteistojen mittaustarkkuus on myös vuosi vuodelta tullut tarkemmaksi. Keskeisin rajoittava tekijä etenkin tarkempien GNSS-pohjaisten mittalaitteistojen käytössä on ollut niiden fyysinen koko, joka hankaloittaa niiden käyttöä maasto-olosuhteissa. Viime vuosina markkinoille on tullut muutamia pienikokoisia kannettavia VRS-maastomittauslaitteita, jotka ovat kokonsa puolesta jo varsin käteviä myös liikkuvaan maastotyöskentelyyn. Tässä esitelmässä esitellään Trimble TDC150 maastotallentimen käyttökokemuksia inventointi- ja maastokartoitustehtävissä Museoviraston ja Oulun yliopiston LIDARK-hankkeen puitteissa lissä kesällä 2021.

Ulla Rajala: Verkostot arkeologiassa: verkostoteoriasta ja sosiaalisesta verkostanalyysistä tutkimuksen apuvälineinä

Verkostotutkimus on yksi arkeologian kuumia tutkimusaiheita. Tässä esitelmässä tulen oman Keski-Italian hauta-arkeologiaa koskevan tutkimukseni kautta lähestymään verkostoteoriaa ja sosiaalista verkostanalyysiä ja esittämään, että niitä voi soveltaa yhdessä. Käyn läpi lyhyesti verkostoteorian pääpiirteet ja käsittelen sosiaalisen verkostanalyysin olemusta. Teorian ohella paneudun käytäntöön, jossa tietokonemenetelmillä on oleellinen osuus. Esitelmän aikana katson Keski-Italian hautaverkostoja eri näkökulmista ja lähestyn identiteetin käsitettä verkostanalyysin kautta.

Jani Vidgren, Jere Leppänen, Nikolai Paukkonen, Maija Helamaa, Sanni Salomaa & Kari Uotila: (3D)³ - Modernit dokumentointimenetelmät Muuritutkimuksen projekteissa 2021

Loppukesällä 2021 Muuritutkimus Oy suoritti arkeologisia kenttätöitä yhtä aikaa Tornion Keskikadulla, Pirkkalan Tursiannotkossa ja Turun Tuomiokirkontorilla. Kolmen kaivauksen yhtäaikaisten dokumentointi vaati tarkkaa suunnittelua kaluston ja osaamisen suhteen, mutta tarjosi myös tilaisuuden testata uusia menetelmiä. Esitelmässä tarjoamme katsauksen yhden viikon aikana kerättyyn aineistoon ja siihen, mitä sillä voidaan tehdä. Laserkeilainten ja dronejen lisäksi käytössä oli uusia iPhone 12 Pro -puhelimia, DJI Osmo gimbal-kameroita sekä erilaisia näiden aineistojen käsittelyyn käytettäviä ohjelmistoja. Matterport mahdollisti lähes reaaliaikaisen 3D-visualisoinnin muodossa, joka oli myös yleisön helposti saavutettavissa. Kävijäseurannan perusteella yleisö myös löysi nämä aineistot. Videoiden avulla tehtävä fotogrammetria osoittautui myös tehokkaaksi menetelmäksi, joka on perinteistä yksittäisiin kuviin perustuvaa kuvaamista helpompi ja nopeampi kentällä. Uusien menetelmien myötä dokumentoidun aineiston saavutettavuus paranee ja arkeologisen työn tulosten tunnettuus kasvaa jopa vielä kenttätöiden ollessa käynnissä.

Sanna Lipkin, Ville Karjalainen & Mikko Finnilä: Arkeologisten tekstiilien CT ja mikro-CT skannaus

Esitelmässä kerrotaan, miten tietokonetomografia toimii ja mitä hyötyä siitä on arkeologisten tekstiilien tutkimuksessa.

Keynote: Marika Hyttinen: Muistista, muistamisesta ja arkeologiasta – tarina unohdetusta teollisuuslaitoksesta

Esitelmä käsittelee arkeologiaa ja arkeologista lähdemateriaalia muistina ja muistamisen välineenä. Esimerkkinä käytetään nykyisyydessä unohdettua Oulun Pikisaaren pikiruukkia. Millaisen tarinan arkeologinen lähdemateriaali muistin käsitteen kautta tulkittuna pystyy palauttamaan mieliin menneestä teollisuuslaitoksesta ja siellä toimineesta yhteisöstä?

Anna-Kaisa Salmi: Uusia tuloksia poronhoidon arkeologiasta

Esitelmä käsittelee Domestication in Action -projektissa viimeisten parin vuoden aikana saavutettuja uusia tutkimustuloksia poron domestikaation ja poronhoidon kehityksen arkeologiasta. Kyseessä vuonna 2017 käynnistynyt Euroopan tutkimusneuvoston, Suomen Akatemian ja Oulun yliopiston rahoittama tutkimushanke, jonka tavoitteena on ollut kehittää uusia menetelmiä poron domestikaation arkeologiseen tunnistamiseen, lisätä ymmärrystä eläinsuhteiden merkityksestä eläinten domestikaatiossa ja tuottaa uutta tietoa poronhoidon alusta ja kehityksestä saamelaisalueella. Hankkeessa on kehitetty uusia menetelmiä, joiden avulla on mahdollista tunnistaa poron ruokintaa ja ajokkaiden käyttöä. Kun näitä menetelmiä on sovellettu arkeologiseen aineistoon ja tuloksia tulkittu poronhoitajien perinteiden tiedon yhteydessä, on saatu uutta tietoa poronhoidon tapojen kehityksestä ja kulttuuristen merkitysten muutoksesta pitkällä aikavälillä.

Esa Mikkola: Savukoski Sotataival - kansalaistieteen rauniolla?

Savukosken Sotataipaleelta on 2020 ja 2021 tehty merkittäviä rautakautisia tai varhaiskeskiaikaisia löytöjä metallinilmallisella. Korvatunturintien varresta on löydetty yksi rikkaasti varusteltua polttohautaa sekä mahdollisesti kaksi rautakautista punamultahautaa. Hautapaikkojen löytäjät ovat toimineet kohteilla hyvin eri tavoin. Löytäjien toiminnan seurauksena toinen hautapaikoista oli säilynyt lähes ehjänä, toinen oli pahoin tuhoutunut. Esitelmässä tarkastellaan ja vertaillaan kohteiden kaivaustutkimukseen liittyviä teknisiä ja tieteellisiä ongelmia ammattiarkeologin näkökulmasta.

Päivi Maaranen: Raaseporin Västänbackan torppa: havaintoja ympäristön ja agraarimaiseman

Esitelmässä käsitellään iältään nuorempaa arkeologista kulttuuriperintöä yhden tapaustutkimuksen eli Raaseporin Sällvikin kartanon maille perustetun Västänbackan torpan tarkastelun avulla. Torppa perustettiin ja sen maat raivattiin metsän keskelle kirkonkirjojen antaman tiedon perusteella 1700-luvun lopulla. Vuoden 1815 kartan avulla arvioituna torpan pellot ja niityt muodostivat maatalouden harjoittamisen näkökulmasta hyvin jäsenyneen maisemallisen ja toiminnallisen kokonaisuuden kallioiden väliin muodostuvaan laaksoon. Torpan niityt raivattiin pelloksi 1900-luvun alkupuoliskolla, jolloin koko alue oli viljelyksessä. Pellot jäivät käytöstä vuoden 1952 jälkeen siten, että vuonna 1967 ne olivat jo metsittyneet. Torpan rakennukset purettiin pois karttatietojen perusteella vuosien 1967 ja 1982 välillä. Vuonna 2019 metsä oli jo niin varttunutta, että siellä tehtiin hakkuita. Västänbackan rakennusten perustukset ja pihapiiri ovat maastossa edelleen havaittavissa ja tutkittavissa; samoin pellot ojineen ja raivauskivikasoineen. Alustuksessa käsitellään torpan historiaa, maastossa havaittavissa olevia jäännöksiä

sekä maiseman muuttumista maankäytön muutoksen myötä. Lisäksi käsitellään lyhyesti 1700–1900-lukua vanhempaan asutukseen liittyvää tarinaa ja mahdollista esihistoriallista jäännöstä torpan entisellä peltoalueella. Yhteenvedona todetaan, että ainakin 160 vuotta avoimena ollut viljelysmaisema kasvoi Västanbackan torpalla metsäksi 60 vuodessa 1900-luvun loppupuoliskolla. Prosessia voi pitää suhteellisen nopeana ja se antaa hyvän kuvan siitä, miten maatalousmaiseman umpeenkasvu ja palautuminen luonnonmaisemaa kohti voi olla suhteellisen nopea ihmisvaikutuksen loppuessa. Tästä tiedosta on hyötyä myös esimerkiksi inventointien yhteydessä erilaisten kohteiden ajoitusta pohdittaessa.

Ulla Moilanen: Tutkijan kohtaama vihapuhe ja tapaus Suontaka

Heinäkuussa 2021 julkaistu tutkimus Hattulan Suontaan miekkahaudasta sai aikaan maailmanlaajuisen kohun. Edellisen kerran vastaavanlaiseen julkisuusmyllyyn joutui Birkan soturihauta muutamia vuosia aikaisemmin. Molemmissa tapauksissa kyse oli haudasta, jossa esineistö ei vastannut vainajan anatomista sukupuolta ja jonka tutkimuksissa jouduttiin kyseenalaistamaan aikaisempia tulkintoja ja oletuksia jyrkän binääreistä sukupuolirooleista menneisyydessä. Mediassa tutkimustulokset aiheuttivat suurta kiinnostusta, mutta suuren yleisön vastaanotto oli kaksijakoinen. Toisaalta uudet tulkinnat koettiin vapauttavaksi ja voimaannuttavaksi, mutta toisaalta niitä myös kutsuttiin presentisistisiksi poliittisiksi kannanotoiksi. Kritiikkiin liittyi myös tutkijoiden maalittamista. Tässä esitelmässä käyn läpi Suontaan tutkimuksen aikaansaamia erilaisia reaktioita, jotka samalla herättävät pohtimaan arkeologisen tutkimuksen puolueettomuutta ja tulkintojen rakentamaa menneisyyskuvaa.

Jenna Savolainen, Liisa Seppänen & Heli Maijanen: Tasa-arvoa aineistoille – keskustelua arkeologisten löytöjen ja luiden eriarvoisuudesta

Yhdenvertaisuuden ja tasa-arvoisuuden kysymykset liittyvät arkeologiassa toimijoiden lisäksi myös tutkimuskohteisiin ja aineistoihin. Arkeologiset kohteet ja aineistot eivät ole tasa-arvoisia, vaan niihin suhtaudutaan eri tavoin. Kohteiden ja aineistojen arvottaminen vaikuttaa suoraan siihen, miten resurssit kohdennetaan niiden tutkimiseen, ylläpitoon ja säilyttämiseen. Arvottamiseen vaikuttavat monet tekijät subjektiivisista näkemyksistä aiempiin ja vallitseviin konventioihin sekä taloudellisiin ja yhteiskunnallisiin tekijöihin.

Tässä esitelmässä nostamme keskusteluun arkeologisten aineistojen arvottamisen ja eriarvoisuuden lähinnä tutkimuksellisesta näkökulmasta. Arkeologisen tutkimuksen ala on laajentunut niin ajallisesti, temaattisesti kuin menetelmällisesti ja monitieteinen yhteistyö avaa alallemme yhä mielenkiintoisempia tutkimuksellisia ulottuvuuksia. Tutkimusten edellytyksenä ovat kuitenkin olemassa ja saavutettavissa olevat aineistot. Niiden arvottaminen alkaa jo kenttätöissä ja jatkuu jälkitöissä aineistoa koskevien erilaisten valintojen muodossa sekä sittemmin niiden säilyttämisestä ja tutkimisesta vastaavien tahojen, tutkijoiden ja tutkimuksia rahoittavien toimesta.

Aineistojen osalta keskitymme tarkastelemaan etenkin ihmisluulöytöjä, joiden arvottamisessa keskeisenä kriteerinä on niiden ikä ja vainajien oletettu uskonto. Esihistoriallisiksi ajoitetut luut mielletään arkeologiseksi aineistoksi ja ne tallennetaan huolella Museoviraston kokoelmiin tutkijoiden käytettäväksi. Sitä vastoin historiallisen ajan ja kristinuskon oletetusti omaksuneisiin vainajien jäännöksiin ei suhtauduta vastaavalla tavalla, vaan kaivausten ja niiden yhteydessä suoritettujen mahdollisten määritysten jälkeen ne haudataan yleensä maahan uudelleen.

Esitelmällämme haluamme kannustaa keskusteluun historiallisten luuaineistojen säilytyksestä sekä sellaisten käytäntöjen löytämiseen, että nykytutkijoilla ja tulevaisuuden tutkijoilla olisi tasapuolinen

mahdollisuus tutkia aineistoja ja vastata ehkä kysymyksiin, joita tällä hetkellä emme osaa edes kysyä. Tasa-arvon voidaan katsoa koskevan tutkijoiden lisäksi myös arkeologisissa kaivauksissa löydettyjä vainajia, heidän jäännöksensä kohtelua, säilyttämistä ja tutkimista – iästä, alueesta ja uskonnollisesta vakaumuksesta riippumatta.

Bianca Preda: The challenges of being an Early Career Archaeologist

The Early Career Archaeologists (EAA Community) was established in 2020 with the aim to listen to, and communicate the challenges encountered by early career archaeologists in the academic and commercial sectors. In this lecture, I will present the preliminary results of a survey conducted by the ECA Community to investigate issues such as job insecurity, unhealthy work-life balance, lack of support and representation, asymmetrical challenges, bullying and discrimination within the field, as well as the impact of the current Covid-19 pandemic on early career archaeologists. The survey had more than 400 respondents, from 40 countries worldwide. Raising awareness with regards to the challenges that the ECAs are facing in the wider archaeological community is an important step, however, it does not solve them. In order to address these issues, the ECA Community has developed a mentoring program meant to be a support mechanism for ECAs irrespective of their ethnic, cultural, gender and sexual identities, and a safe environment in which they can seek guidance and support regarding their professional development. In this way, we hope to promote inclusiveness and equity in the field of archaeology.